

Takács Judit

Nők megnevezése és névhasználata gendernyelvészeti szempontból

Egy preferenciavizsgálat tanulságai

Bevezetés

A név nyelvi és kulturális univerzáléként minden kultúra alapeleme. A tulajdonneveket minden más nyelvi elemnél erősebben jellemzi a kultúrával való szerves összefüggésük (Tóth Valéria *Személynévadás és személynévhasználat az ómagyar korban*. Debreceni Egyetemi Kiadó. 2016. 39), sőt a névhasználat legalább annyira kulturális, mint nyelvi kérdés (Hoffmann István: Név és identitás. *Magyar Nyelvjárások* 48: 49–58. 52), hiszen például a magyarhoz nyelvileg közel álló rokon nyelvek névrendszereinek különbözőségét, gyökeresen eltérő tulajdonnévi rendszerét sem tudjuk mással, mint a nyelveket ért különböző kulturális hatásokkal magyarázni. A tulajdonnévtípusok közül különösen a személynevek reagálnak érzékenyen a kulturális hatásokra: a magyar személynévhasználat egy évezredes dokumentált változástörténete során a rendszerben többször is bekövetkezett strukturális átrendeződés sem elsősorban nyelvi, hanem inkább kulturális tényezőkkel magyarázható (Tóth Valéria: *Személynévadás és személynévhasználat az ómagyar korban*. 41).

A személynévtípusok közül az asszonynevek legérzékenyebbek a kulturális változásokra. E névtípus vizsgálata hosszú hagyományokra tekint vissza, s a kutatások története az utóbbi évtizedekben az 1974-es és a 2004-es fordulópontokkal jelölhető ki. Ebben a két évben a családjogi és anyakönyvi szabályozás részleges megváltoztatása miatt jelentős változások történtek a választható asszony- (későbbi terminussal házassági) nevek csoportján belül: 1974-ben két új névforma jelent meg (a kompromisszumosnak is nevezett *Kisné Nagy Mária* és a nem tipikus asszonynévnek számító *Kis Mária*), 2004-ben pedig további két kevésbé tipikus házassági név (mellérendelő kötőjeles névforma) vált hivatalosan is választhatóvá, s ettől kezdve kaptak a férfiak is lehetőséget arra, hogy nevük megváltoztatásával (akár többféle formában is) jelöljék házasságukat (Laczkó Krisztina: Asszonynévhasználat Budapesten, 1974–2006. In: Bölcseki Andrea – N. Császi Ildikó (szerk.), *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai*. A Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 1. Budapest. 2008. 406–412, Fercsik Erzsébet: A házassági névválasztás

trendjei. In: Tóth Szergej (szerk.), *Társadalmi változások – nyelvi változások: Alkalmazott nyelvészeti kutatások a Kárpát-medencében*. Budapest–Szeged. Szegedi Egyetemi Kiadó; Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. 375–379).

Bár az asszonynevek választéka már ekkor is „egyedülállóan gazdagnak és sokszínűnek” tűnhetett (Farkas Tamás: A házassági névviselés új szabályozásához. *Magyar Nyelvjárások* 41: 133–142. 133), kutatások bizonyítják, hogy még ezek mellett is régóta megvan az igény más típusú névalakok (pl. a betűrövidítést tartalmazó vagy egyéb kombinált formák) használatára (Révész Katalin: Asszonynevek a szentendrei névhasználat tükrében. *Névtani Értesítő* 23: 57–75. 67–70, Laczkó Krisztina: A mai asszonynévhasználat Budapesten. *Magyar Nyelvőr* 120: 161–167. 164; Laczkó Krisztina: *Asszonynévhasználat Budapesten, 1974–2006*. 407).

Az asszonynevet sokan másodlagos névtípusnak tartják, hiszen a meglévő személynév-állomány elemeiből tevődik össze, a névhasználóknak csak meghatározott körét (a férjezett nőket és 2004 óta a házas férfiakat) érinti, törvényes névváltoztatás eredményeként jön létre, funkciója pedig elsősorban a családjogi státusz megváltozásának a jelzése (Laczkó Krisztina: *Asszonynévhasználat Budapesten, 1974–2006*. 406). Ez utóbbi ok magyarázza törvényi szabályozását, a létrehozható lehetőségeket ugyanis a Polgári Törvénykönyv rögzíti,¹ s ez a névtípus is vizsgálható többek között jogi szempontból is (ld. Raátz Judit: *Társadalmi változások – névjog – névválasztás*. In: Tóth Szergej (szerk.), *Társadalmi változások – nyelvi változások: Alkalmazott nyelvészeti kutatások a Kárpát-medencében*. Budapest–Szeged. Szegedi Egyetemi Kiadó; Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. 2013. 396–403).

A születési név megváltoztatását házasságkötés után a nők számára „csupán” a hagyomány és szokások motiválják, s úgy tűnik, a nők még mindig erősen alkalmazkodnak az elvárásokhoz, ám az egyéniség, egyéni ízlés és a névviselő önmagáról sugározni kívánt képe az asszonynév fajtájának kiválasztásakor, pl. a családnevek sorrendjének meghatározásával teret nyerhet.

Az, hogy ehhez a névfajtahoz nem csupán a funkcionalitás irányából közelíthetünk, hanem egyben az öndefiníció és identitás, sőt sok esetben az egyenjogúság markáns szimbóluma is, jól mutatják az arra irányuló vizsgálatok, melyekben asszonynevet viselő nőket kérdeztek arról, változtatnának-e utólag felvett nevükön. Az egyik (Szentendrén készített) kérdőíves vizsgálat (Révész Katalin: *Asszonynevek a szentendrei névhasználat tükrében*. 2001) eredménye az volt, hogy az 1974 előtt házasodott nők kb. 86%-a, az 1974 után

---

¹A házassági név viselését és használatát a Polgári Törvénykönyv családjoggal foglalkozó része szabályozza (<http://ptk2013.hu/uj-ptk-normaszoveg/uj-ptk-iv-konyv-csaladjog/711>, utolsó megtekintés: 2017. 09. 14.)

házasulóknak pedig kb. 76%-a változtatná meg prototipikus házassági nevét (a *Kis Józsefné*-típust). A változtatásra vágyók szerint ez a névtípus fedi el legjobban a nő személyiségét, teszi leginkább lehetetlenné a keresztnévvel való megszólítását, de felmerült az a szempont is, hogy a lánykori név, amit a nő korábban évtizedekig viselt, ezzel a változtatással teljesen eltűnik, mintha maga az ember szűnne meg.

E témával kapcsolatban maguk a nevet viselők is sokszor nyilatkoznak meg. Az egyik legfrissebb vizsgálat, mely névválasztás előtt álló és asszonynevet viselő nők tapasztalatairól szól Kegyesné Szekeres Erika tanulmánya (Identitás és névhasználat. *Publicationes Universitatis Miskolcensis*. Sectio Philosophica Tomus XIX, Fasc. 1. 2015. 232–247). A szerző internetes fórumokon megjelenő bejegyzések, kommentek tapasztalatait összegezve mutatta be, mennyire húsba vágó, személyiségük alapjait érintő kérdés ez a nők számára.

Bár egyéb személynév-fajták (elsősorban a keresztnévek és becézőnevek) esetében is találunk némi különbséget azok két nemre vonatkozó névhasználatában (ld. Fercsik Erzsébet: *Lacus és Micike*. A becenevek megközelítése a társadalmi nemek szempontjából. In: Barát Erzsébet – Sándor Klára (szerk.), *A nő és a női/es/ség sztereotípiái (Woman' and Her Stereotypes)*. Nyelv, ideológia, média. Vol. 2. SZTE Könyvtartudományi Tanszék. Szeged. 2009. 154–162, Huszár Ágnes: *Bevezetés a gendernyelvészetbe. Miben különbözik és miben egyezik a férfiak és a nők nyelvhasználata és kommunikációja?* Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 98. Budapest. Tinta Könyvkiadó. 2009: 95), de ezek az asszonyneveknél tapasztalhatóaknál kevésbé szembetűnőek. Minden személynév-fajta erős benyomáskeltési eszköz, ám mivel ezt felnőtt korban, tudatosan választják (vagy éppen nem választják) viselői, létrehozása szerves része lesz a nő önreprezentációjának, ezen keresztül vall magáról, fontosnak vélt értékeiről, így nemcsak az identitás, hanem az önkifejezés és -definíció eszköze is. Tanulmányomban az asszonynevekre kifejezetten a társadalmi nemek kutatásának irányából tekintek: egyrészt azt vizsgálom, hogy asszonynevet nem viselő nők elnevezéséhez és a jelenleg hivatalosan is felvehető névváltozatokhoz milyen konnotációk köthetők, majd egy ehhez kapcsolódó kérdőíves preferenciavizsgálat tanulságait mutatom be.

1. Megnevezések és terminushasználat

1.1. A nők nevére vonatkozó nyelvészeti terminusok szorosan összefüggnek a nőket megnevező fogalmakkal, melyek közül a *nő* és az *asszony* szavunk fogalomtörténeti vizsgálatát Kegyesné Szekeres Erika végezte el (*A nő és asszony* lexémáink fogalomtörténeti

vizsgálata. In: Barát Erzsébet – Sándor Klára (szerk.), *A nő helye a magyar nyelvhasználatban*. Nyelv, ideológia, média konferencia 1. Szeged, 2005. szeptember 8–9. Szeged. Jatepress. 2007. 219–234). Vizsgálatai alapján tudjuk, hogy az *asszony* szónak még a Czuczor–Fogarasi szótárban (1862) elsődleges jelentése 'az emberi nemhez tartozó nőszemély, akár van férje, akár nincs', azaz sokkal általánosabb, mint ma, ugyanis csak második, szűkebb jelentése az, hogy 'olyan nő, kinek férje van'.

Az *asszony* értelmezése azonban mára jelentősen megváltozott: A magyar nyelv nagyszótárában (NSzt.) szereplő definíció alapján jelentésében elsősorban a családi vagy szociális helyzetre utaló elemek dominálnak, elsődleges jelentése 'férjezett, özvegy vagy elvált nő', másodsorban 'női házastárs, feleség', harmadik jelentése 'felnőtt nő', utolsóként pedig azt adja meg a szótár, hogy 'valakinek vagy valaminek az úrnője'. *Asszony* szavunknak ezt az eredeti 'úrnő' jelentését őrzi a *kisasszony* (tk. 'fiatal úrnő') összetétel (TESz.). Értelmező szótárunkban az *asszony* gyakori, bizalmas stílusárnyalatú szinonimájaként szerepel a *feleség* (ÉrtSz.). A *asszony*-t a Nyelvművelő kézisótár ismeretlen felnőtt nő említésekor semlegesnek tartja, névvel vagy tisztséggel együtt viszont udvarias, választékos stílusú. Pusztá megszólításra (pl. „Asszonyok, figyeljenek!”) lekezelő, vulgáris, míg feleség említésére, megszólítására bizalmas-vulgáris, olykor lekezelő minősítést adja.

A házasságban élő férfiak és nők általános elnevezése a *házas*. Ez a szó a *ház* származéka, s a családi állapot megnevezésére más nyelvekben is használják ezt a fajta kifejezésmódot (pl. a spanyolban, oszmán törökben, bolgárban) (TESz.). Az ÉrtSz.+ szerint mindkét nemre használható, szinonimái a *nős*, a régies *feleséges* és a *férjes*, ellentéte a *nőílen*, a *hajadon* és az *egyedül élő*. Csak nőkre használjuk viszont a *férjezett* és a *férjes* kifejezést, melyek egymás szinonimái, de a *férjezett* elsősorban a hivatalos és régies nyelvhasználatban jelent férjest vagy férjnél lévőt (ÉKsz., ÉrtSz.+).

Láthatjuk, hogy mindegyik vizsgált házasság nőkre vonatkozó elnevezés a nőt férjével való kapcsolatával, vele való viszonyával jellemzi, míg a nem házasság nőkre sok esetben e kapcsolat hiányával utalnak. Tekintsük át azokat az elnevezési lehetőségeket is, melyekkel a nem férjezett nőket jelölhetjük!

1.2. Nők esetében a nem házasság családi állapot megnevezésére leginkább (a hivatalos nyelvhasználatban pedig egyértelműen) a *hajadon* kifejezést használjuk. *Asszony* szavunkhoz hasonlóan a *hajadon* esetében is nagymértékű jelentésszűkülés történt. A Czuczor-Fogarasi szótár alapján jelentése 'Eredetileg, kinek fejét hajon kívül egyéb nem fűdi, kinek sem süvege, sem fejkötője nincsen. (...)', azaz kezdetben mindkét nemre vonatkoztatható volt, de

a szótárírók hozzáteszik, hogy 'Különösen nőszemélyről mondják, ki még férjhez nem ment, tehát fejkötő alá nem jött. (...) Használtatik főnévül is, s ekkor jelent leányt, szüzet'.

A TESz. első említését 1514-re teszi s a *haj* főnévhez köti. Eredeti jelentése 'fedetlen fej(ű)', később pedig 'férjhez nem ment' és 'felnőtt leány', a SzófSz. szerint 'olyan leány, kinek még nem kötötték be a fejét'. Hasonlóan adja meg jelentését az Értelmező Kéziszótár is: 'nem férjezett', régies és népies szinonimája a *leány*.

A *leány* szavunk igen régi, már a Tihanyi Apátság alapítólevelében is megjelenik (1055), jelentése 'hajadon nő', később 'valakinek nőnemű gyermeke', 'szolgálóleány', a XIX. századtól pedig 'örömléány', s ezek közül első jelentése tekinthető az eredetinek (TESz.). A CzF.-ben szereplő értelmezése is a szó elsődleges jelentéséhez kapcsolódik: olyan 'nőszemély, ki még soha férjhez nem ment. Ezen értelemben ellentéte: asszony, né, feleség'.

Az utolsóbb említett szótár (CzF.) szerint egyik származéka a *vén leány*. Ezzel kapcsolatban a *vén* címszónál a következőket találjuk: „Ezen szók között az állatokat és növényeket illetőleg olyféle viszony van, milyen bizonyos testekre nézve az avas és fris között, vagyis a vén szóban a romlás, kopás, ványadás alapfogalma rejlik, gyakran az olcsárlás, becsmélés, gúnyos megvetés mellékfogalmával együtt. Vén asszony, vén banya, vén bába, vén kofa, vén leány, vén legény, vén szipa, vén tarattyú, vén troty, vén farkas, vén róka, vén ló, vén szamar, vén dög.” Míg tehát a *leány* jelentése semleges, a 'férjhez nem ment, öreg hajadon' jelentésű *vén leány* (vagy *vénlány*) jelentése már 1862-ra igen erősen pejoratívvá vált. Itt érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy sem az 'idősebb, nőtlen férfi' jelentésű *agglegény*-nek, sem a hasonló jelentésű, de némileg tréfás hangulatú *öreg-* és *vénlegény*-nek sincs olyan negatív konnotációja és stílusértéke, ami mind a *vénlány*, mind pedig a *vénkisasszony* és az aggszűz kifejezésekhez is köthető (CzF., Molnár Csikós László: *Divatszavak. 222 újszerű szó és szójelentés részletes magyarázata*. Tinta Könyvkiadó. 2008. 174). Úgy tűnik, még mindig helytálló J. Soltész Katalin csaknem negyven éve tett megállapítása, hogy „Az asszonynevekben tükröződő társadalmi állapot, melyben a feleség a férj függvénye, de ugyanakkor egy bizonyos koron túl lánynak lenni »szégyen«, ma még korántsem meghaladott állapot. Az asszonynév nyelvi értéke nem több, mint ennek a társadalmi állapotnak a tükrözése” (A tulajdonnév funkciója és jelentése. Akadémiai Kiadó. 1979. 69).

Az olyan személyt (férfit vagy nőt), akinek nincs vele együtt élő hozzátartozója, nevezhetjük *egyedülálló*-nak is (ÉrtSz., ÉKsz.), ilyen értelemben szinonimája a *magános*, *egyedül élő*, *társtalan*, *elvált*, *özvegy*, ellentéte pedig a *családos*, *házas*, *férjezett* és a *nős* (ÉrtSz.+). A Nagyszótár tovább pontosítja a kifejezés meghatározását: 'olyan (személy), aki

nincs házastársi, élettársi stb. kapcsolatban (és nem eltartott), magányos, társtalan, ill. magára hagyott (személy)’.

Ezekhez a kifejezésekhez képest a *független* semleges, értékítéletet nem közvetítő megnevezésnek tartható (ÉKsz.), bár jelentése korábban nem is elsősorban családi állapotra, hanem státusra utal: ’szabad akaratú, önállásu, ki némely szorosabb társadalmi vagy hivatali viszonyok által nincs lekötve, tetteiben akadályozva; külső felelőségektől ment’ (CzF.), és néha a *szabad* kifejezést is használják tréfásan a kötöttségtől mentes, független személyre (Molnár Csikós László: *Divatszavak. 222 újszerű szó és szójelentés részletes magyarázata.* 175).

Mindezek a definíciók erősen magukkal hozzák a hiány kifejezését (vö. *egyedül élő, egyedülálló, nincs hozzátartozója, társtalan, magány(os), magára hagyott* stb.). Ha az esetleges egyéb szinonimákat is (*társtalan, férjezetlen, nem férjezett*) melléjük tesszük, akkor az elnevezések morfológiai struktúrája (fosztóképzős alak, illetve tagadósós kifejezés) még inkább érzékeltetik az így megnevezettekkel kapcsolatos vélt vagy valós hiányt.

Ugyanez a jelentéselem (valaminek a hiánya) jelenik meg a *facér* értelmezéskor: a német eredetű szó elsődleges jelentése munkanélküli (SzófSz.) és állástalan (ÉKsz.), emberre vonatkoztatva ’olyan, aki épp szabad’ vagy ’magányos, egyedülálló’ (ÉKsz.), esetleg ’pár nélküli’ (Wikiszótár). Nyelvjárási adatai kifejezetten negatív jelentéseket hordoznak: ’furcsa’, ’hitvány, haszontalan’, nőre vagy lányra vonatkozóan pedig Magyarország egyes helyein ’romlott, erkölcstelen’ értelemben használatos (ÚMTSz.).

Új, (egyelőre csak online szótárban szereplő) kifejezés az egyedülállókra a *szingli*. Etimológiáját tekintve ez a jövevényszó az angol *single*-ből származik, s bár az elnevezés eredetileg elsősorban egyedülálló nőkre vonatkozott (köszönhetően azoknak a filmeknek és regényeknek, melyekben szingliként először nők jelentek meg), manapság a szlengben már az egyedülálló, párkapcsolat nélküli személyek (férfiak és nők) általános elnevezésévé vált (Wikiszótár). A kifejezést nyelvészeti megközelítésben, divatszóként értelmezve Molnár Csikós László vizsgálta (Molnár Csikós László: *Divatszavak. 222 újszerű szó és szójelentés részletes magyarázata.* 174–175). Megfigyelései szerint ez a bizalmas stílusminősítésű szó elsősorban nőkre vonatkozik, s szerinte „különösebben nagy szükség nem volt az átvételre, ugyanis több olyan szava is van nyelvünknek, amely hasonló jelentést fejez ki” (Molnár Csikós László: *Divatszavak. 222 újszerű szó és szójelentés részletes magyarázata.* 175).

Utasi Ágnes szerint szociológiai szempontból a szingli csoportspecifikus tulajdonságai a következők: olyan nőtlen / hajadon fiatal, aki hivatalosan állandó párkapcsolat nélkül él, életkora magasabb az átlagos házasságkötési kornál (azaz harmincas-negyvenes éveiben jár),

magasan képzett, a munkaerőpiacon többnyire piacképesebb, s kedvező jövedelme birtokában jórészt relatíve igényes fogyasztó (Utasi Ágnes: *Feláldozott kapcsolatok. A magyar szingli*. Budapest. MTA Politikai Tudományok Intézete. 2004. 65). Mint látjuk, a szingliség kritériumai nem elsősorban a biológiai vagy társadalmi nemhez, illetve a kapcsolati státuszhoz kapcsolódnak, sokkal inkább az életmóddal és egyéb, életvitelhez kapcsolódó tulajdonságokkal írhatók le.

1.3. A továbbiakban kifejezetten a női nevekhez kapcsolódó nyelvészeti terminológiát tekintem át, hozzájuk kapcsolva az egyes, házasságkötéskor hivatalosan is választható névformákat.

Ahogy a bevezetésben már utaltunk rá, az *asszonynev* terminust 2004-ben felváltotta a *házassági név* szakszó. Mivel azonban ez férfi és női névre is vonatkoztatható volt, hogy egyértelmű legyen, mikor használják nőkre, kialakult a *nőket jelölő házassági név* elnevezés is (Fercsik Erzsébet: A női nevek kutatása a magyar névtudományban (1958–2007). In: Bölcskei Andrea – N. Császi Ildikó (szerk.), *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai*. A Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 1. Budapest. 2008. 342–349. 345).

Az *asszonynev* szinonimájaként néha a *női név* terminus is megjelenik, bár legtöbbször a női nevet tágabban értelmezve minden nőket megnevező névfajta ide sorolnak (nőket megnevező családnevet, ragadványnevet, keresztnévet, becenevet, és ide tartoznak a vizsgálatunkban szereplő asszonynevek is) (Fercsik Erzsébet: A női nevek kutatása a magyar névtudományban (1958–2007). 342).

A 2004-es családjogi törvény módosítása azonban nemcsak az *asszonynev* – *házassági név*, hanem a *leánykori név* – *születési név* párok kialakulását is hozta, hiszen ettől kezdve a férfiak házasságkötés előtti nevét is nyilván kellett tartani, s emiatt volt szükséges ennek a gendersemleges, összefoglaló értelmű névtípusnak a kialakítása, mert (bár volt ilyen elképzelés, de) a *leánykori név* mellé nem vezették be a *legénykori név* megnevezést is (Farkas Tamás: *A házassági névviselés új szabályozásához*. 137–138).

Többször említettük már a *tipikus asszonynev* kifejezést. Ez a terminus azokat az asszonynevformákat jelöli, melyekből a *-né* képző miatt egyértelműen tudunk következtetni a nő házas voltára. Ezek közül nagyon tipikus a férj teljes neve + *-né* képzővel létrehozott alak (*Kis Józsefné*) (ezt prototipikusnak is nevezik), és a *Kis Józsefné Nagy Mária*-forma. Az 1974-es törvényváltoztatásig csak ez a két névtípus volt választható házasságkötésükkor a nők szá-

mára (amellett, hogy változatlan formában megtartották leánykori nevüket, ami viszont kevésbé volt gyakori).

1974-ben hivatalosan is választhatóvá vált egy új (asszonynévképzős, tehát tipikus) asszonynévforma (a *Kisné Nagy Mária*), mely az előzőekhez hasonlóan egyértelműen utalt a családi állapotra. Ez a névtípus tekinthető kompromisszumosnak is, mert a családi állapot jelölése mellett meghagyta a nő megszólíthatóságának lehetőségét is. Ugyancsak ebben az évben nyílt először törvény adta lehetőség arra, hogy az eddigi egyetlen nem tipikus névalak (a házasságkötés után is megtartott leánykori név) mellett a feleség felvegye a férje családnevét asszonynévképző nélkül (*Kis Mária*). Ezt választva a nő számára minden bizonnyal a megszólíthatóság, a keresztnévvel való azonosíthatóság élvezett előnyt a házassági viszony kifejezésének igényével szemben.

A kevésbé tipikus, mellérendelő családneveket tartalmazó házassági nevek a 2004-es jogszabály-változtatás óta választhatók: ez esetben a feleség és a férj családnevét összekapcsolhatják kétféle sorrendben is (*Kis-Nagy Mária, Nagy-Kis Mária*). Ez a névtípus csak sejtetni engedi a férfi vagy női névviselő házas voltát, de nem nyújt egyértelmű információt róla.

Fercsik Erzsébet áttekintései alapján (The Traditional and Modern Forms in the Naming of Hungarian Women. In: Maria Giovanna Arcamone – Donatella Bremer – Davide De Camilli – Bruno Porcelli (eds). *Atti del XXII Congresso Internazionale di Scienze Onomastiche*. Pisa, 28 agosto – 4 settembre 2005. vol. IV. Antroponomastica. Edizioni Ets. Pisa. 2008.; A házassági névválasztás trendjei) a házassági nevek típusait az alábbi táblázatban foglalhatjuk össze:

FELVEHETŐ NÉVFORMÁK			
	tipikus	nem tipikus	kevésbé tipikus
1895–1952	<i>Kis Józsefné</i> (prototipikus) <i>Kis Józsefné Nagy Mária</i>		
1953–1973	<i>Kis Józsefné</i> <i>Kis Józsefné Nagy Mária</i>	<i>Nagy Mária</i>	
1974–2003	<i>Kis Józsefné</i> <i>Kis Józsefné Nagy Mária</i> <i>Kisné Nagy Mária</i> (kompromisszumos névforma)	<i>Nagy Mária</i> <i>Kis Mária*</i>	
2004–	<i>Kis Józsefné</i> <i>Kis Józsefné Nagy Mária</i> <i>Kisné Nagy Mária</i>	<i>Nagy Mária</i> <i>Kis Mária*</i>	<i>Kis-Nagy Mária*</i> <i>Nagy-Kis Mária*</i>

Az egyes korszakokban folyamatosan bővült a választható és asszony- (később házassági-) névként viselhető névfajták száma. A férfiak számára azonban csak a táblázatban csillaggal

jelölt nem tipikus és kevésbé tipikus nevek választhatók (hivatalosan azok is csak 2004-től kezdve viselhetők).

A prototipikusnak nevezett asszonynévre az első adatok a Felső-Tisza vidékén a kései ómagyar korból (1376: *paphwyiacabne*, 1377: *Palnewelg*) (N. Fodor János: *Személynevek rendszere a kései ómagyar korban*. A Felső-Tisza-vidék személyneveinek nyelvi elemzése (1401–1526). Magyar Névtani Értekezések 2. Budapest. 2010: 35), míg Erdélyből a XVI. századból származnak: 1558: *Bwday Zabo Janosne*, 1568: *zabo gazparnenak*, *Kodory Gasparnetol* (B. Gergely Piroska: Az erdélyi asszonyok régi megnevezéseiről. *Névtani Értesítő* 15: 118–25. 1993). Bár az asszonynévképzős házassági névformák igen régi, nagy hagyományú alakok, a régiségben a mai lehetőségeknél lényegesen több variációban éltek, mint manapság, s ezek a formák sokkal nagyobb teret hagytak a nő megszólíthatóságának, keresztnévvel való megnevezésének, mint a későbbiek, sőt esetleg lehetőséget adtak az asszony társadalmi státuszának kifejezésére is. Bár az asszonynévformák a XVI. század második felétől egyidejű változatokként élnek egymás mellett, használatuk köre és gyakorisága különbségeket mutat.

A már említett prototipikus változat mellett Erdélyben például egyidejűleg éltek az alábbi nőket jelölő névformák:

a) *felesége* (vagy vele szinonim) szóval alakult formák, pl. 1578: *Lazlo boldisar ... felesége*, *Juliana azzonj*, 1572: *Almadi Ilonazzony Zekeny llyes Uramnak Hazas tarsa*, 1682: *Nemzetes Szamosfalvi Mikola Sigmond Wr(am) özvegye Arva Kamuthi Susanna*,

b) *-né* asszonynévképzős formák (sokszor a férj foglalkozását megnevező szóhoz kapcsolva a képzőt), pl. 1600: *Darabosne*, 1726: *Szilagyi Lászlóné Szász Kis Anna*, 1590: *Orsiolazzon Istvan Kowachyne felesége*, 1689: *Mihaly Deakne*, 1589: *Gergel kowachne Susannazzony*,

c) a feleség teljes nevének megtartása, pl. 1638: *Daroczy Kattaszony*, 1791: *Csipkés Borka*,

d) a férj családneve + feleség keresztnéve variáció, pl. 1688: *Fazakas Kata* (B. Gergely Piroska: Az erdélyi asszonyok régi megnevezéseiről. 119–124). Érdeemes ez utóbbi típus kapcsán jelezni, hogy a férjezettségre utaló nyelvi elem nélkül, azaz a felesége kiegészítés vagy a *-né* képző nélkül, csak a saját teljes nevükön szereplő nőkről nehéz eldönteni, hogy férjezett asszonyokként vagy hajadon leányként említik-e őket. Fercsik boszorkányperekhez kapcsolódó okiratokban található adatok alapján azt feltételezi, hogy ezt a névformát nemcsak hajadonok, hanem férjezett nők megnevezésére is használták, bár valószínűbbnek tartja, hogy ezzel a kombinációval elsősorban hajadonokat jelöltek (Fercsik Erzsébet: A nők hivatalos

megnevezése a XVII-XVIII. századi boszorkányperek okirataiban, vagyis *az ördöghi inczelkedesbül büös, bajos eördöngös Asszoniok neveirül. Névtani Értesítő* 25. 115–22. 120).

A *-né* asszonynévképzős formák az asszonyok leggyakoribb és a legáltalánosabb megnevezési módjai voltak a XVI–XIX. századi Erdélyben: B. Gergely vizsgált adatainak 51%-át ez a típus teszi ki. Ennél is többet mond azonban az, hogy minden társadalmi rétegben viselték, mindenfajta közléshelyzetben és használati helyzetben megtalálható, a hivatalos nyelvhasználatban a vallomástevők névformájaként ugyanúgy feltűnik, mint a legkövetlenebb beszédben. Említő- és szólítónév funkcióban egyaránt használatos volt, az utóbbi esetben kiegészülhet a tiszteletadó *asszony, asszonyom* szóval, illetve társadalmi rangjelzőkkel (*nemes, baronissza, gróf* stb.).

A névtípus magas presztízisére és státuszjelölő funkciójára utal, hogy a még XVI. században is gyakran egynevű férfiak (kovácsok, deákok, papok, bírók, zsellérek, cigányok) feleségei is felveszik a *-né* képzős névformát úgy, hogy a képző a férj foglalkozását jelző szóhoz kapcsolódik hangsúlyozva ezzel is azt a társadalmi helyzetet, amelyhez a feleség férje révén jutott (B. Gergely Piroska: Az erdélyi asszonyok régi megnevezéseiről. 122).

A *-né* képzős alakok is mutattak azonban funkcionális megoszlást. A bonyolult férj teljes neve + *-né* + a feleség teljes neve formát (*Szilagyi Lászlóné Szász Kis Anna*) elsősorban a hivatalos, főként jogi ügyek lebonyolításakor használták. Különösen az olyan esetekben alkalmazták, amelyekben feltétlenül szükség volt az asszony személyének a férjtől való elhatárolására (B. Gergely Piroska: Az erdélyi asszonyok régi megnevezéseiről. 124), s ezt a megállapítást a XVII–XVIII. századi boszorkányperek névadatai is megerősítik (Fercsik Erzsébet: A nők hivatalos megnevezése a XVII-XVIII. századi boszorkányperek okirataiban, vagyis *az ördöghi inczelkedesbül büös, bajos eördöngös Asszoniok neveirül.* 119).

Hajdú Mihály (*Általános és magyar névtan.* Osiris Kiadó, Budapest. 2003. 745) formailag körülírással azonosításnak nevezi azt a fajta asszonynevet, mely a nő eredeti, lánykori nevéből egyetlen névelemet se használ. A prototipikus asszonynevek második eleme (*Józsefné, Istvánné*) sem névtani, sem funkcionális szempontból nem tekinthető tulajdonnévnek, és (kevés kivételtől eltekintve) nem használható sem konkrét személyemléítésre, sem azonosításra, sem pedig megkülönböztetésre (J. Soltész Katalin: A tulajdonnév funkciója és jelentése. 66). Hozzá kell tennünk, hogy az asszonynévképzős névformákat viselő nőket nemcsak megszólítani körülményes, de nevüket pontosan

lefordítani is igen nehéz.² Néha annyira, hogy J. Soltész Katalin például (A tulajdonnév funkciója és jelentése. 67) magyar nyelvterületen kívül teljesen használhatatlannak tartja ezeket a névformákat.

Vitathatatlan, hogy gyakoriságuk mellett a tipikus (s közöttük főleg a prototipikus) asszonynévképzős formák számos pragmatikai és praktikus problémát is vetnek fel. Ezek közül kiemelve a nők számára egyik legfontosabbat: egyszerre vesz el identitásuk alapját jelentő keresztnévük megjelenése a névalakban és a keresztnéven való megszólítás lehetősége, ugyanakkor pedig a nőnek mint önálló entitásnak a léte is megkérdőjeleződik, hiszen felvett nevének információtartalma csak annyi a *Kis Józsefné*-típus esetén, hogy a névviselő nő, férjezett és *Kis József* felesége (esetleg újabban korára is tudunk következtetni, s feltételezhetjük, hogy a név viselője hagyománytisztelő).

2. Házasságinév-választás és identitás összefüggése

Kultúránkban manapság is erős elvárás, hogy a nők házasságkötésük után valahogy változtassák meg a nevüket, kifejezve ezzel is új státusukat, férjükhöz tartozásukat (J. Soltész Katalin: A tulajdonnév funkciója és jelentése. 66, Fercsik Erzsébet: A házas nők névviselése a XX. század utolsó éveiben – öt év statisztikáinak tükrében. *Névtani Értesítő* 24: 99–107). A házasságot kötő nők legtöbbször ma is megváltoztatja valamilyen formában a nevét, bár egyre kevésbé érzi fontosnak olyan névforma választását, melyből (a feleség-névképző miatt) egyértelműen kiderülne házas volta: egyre divatosabbak a kompromisszumos névformák (Fercsik Erzsébet: A házassági névválasztás trendjei. In: Tóth Szergej (szerk.), *Társadalmi változások – nyelvi változások: Alkalmazott nyelvészeti kutatások a Kárpát-medencében*. Budapest–Szeged. Szegedi Egyetemi Kiadó; Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. 2013. 375–379. 378–379). Ezzel kapcsolatban veti fel Kegyesné Szekeres Erika (Identitás és névhasználat. 234), hogy vajon a házasságkötés utáni névváltoztatás egyértelműen a nő identitásának megváltozását jelenti-e, vagy csupán a társadalmi elváráshoz igazodásnak vagyunk tanúi?

Érdekes erről a kérdésről első kézből, a nevet használóktól véleményeket szerezni. Kegyesné egy neten hosszú ideig zajló, sok hozzászólót megmozgató vitát elemzett (Identitás és névhasználat. 238), melyben azt a kérdést vették fel, hogyan hat a házassági név a

---

²Az asszonynevek fordítási lehetőségeiről részletesebben ld. Takács Judit–Várnai Judit Szilvia: *Gondolatok a magyar hivatalos személynévhasználatról az uniós csatlakozás tükrében*. In: Illésné dr. Kovács Mária–Gréczi Zsoldos Enikő (szerk.), *Köszöntő kötet B. Gergely Pirooska tiszteletére*. A Miskolci Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 1: 182–185. 2002. Miskolc. 185.

viselőjére új neve, megváltozik-e felvételét követően a személyisége, máshogyan fogják-e kezelni, vagy esetleg manapság már nem is tulajdonítanak ennek nagy jelentőséget az emberek? A válaszolók véleménye egyértelmű volt: a hozzászólók egyöntetűen le akarták beszélni a kérdezőt leendő férje nevének felvételéről. A névváltoztatás ellen leggyakrabban a következő érvek hangoztak el: a modern női identitás egyik jelzésértékű mutatója, hogy a nőnek saját neve van; a férj nevének viselése teljesen elveszi a feleség önállóságát; a feleség házasságon belüli egyenjogúságának jele a születési név megtartása.

A korábbi időszak névhasználati szokásai azonban arra utalnak, hogy (ha nem is mindenkinek) de a nők egy részének a maiaknál több lehetősége volt szerepeik és személyiségük nevük általi megmutatására. Fábri Anna 19. századi közszereplő nők névhasználatát vizsgálva (Fábri Anna: Közíró vagy szépíró? *Kalligram*. 7. évf. 1998) arra a következtetésre jutott, hogy a nők által használt, változatos és párhuzamosan használt név alakok valójában az identitás változásának a kifejezőeszközei számukra. Ezeknek a nőknek a negyede közéleti szereplőként férjhezmenetele után is a lánykori nevét használta, és közülük csupán minden tizedik publikált vagy szerepelt asszonynevén. Fábri szerint az is tipikusnak volt mondható, hogy a közéletben ismert nők váltogatva használták aktuális szerepüknek megítélésük szerint leginkább megfelelő névformájukat, pl. *Szendrey Júlia* esetében szinte minden névváltozat előfordul (*Szendrey Júlia, Petőfi Sándorné, Petőfiné Szendrey Júlia, Petőfi Júlia, Petőfiné*).

A különböző asszonynévformák párhuzamos használata bizonyos területeken manapság is megjelenik, de kisebb súllyal, és a korábitól dominánsan eltérő szerepben. A nőnek férje teljes nevéből képzett asszonynévi alakkal való említése a bulvársajtóban például egyértelműen negatív konnotációt hordoz, elég csak az ismert közéleti szereplők közül Vajna Tímea bulvárhírekben való említéseire gondolnunk (*Vajnáné – Vajnáné Tímea – Vajna Tímea – Palácsik Tímea*). Minden névfajtájához különböző használati kör, konnotáció, interpretáció és kontextus kapcsolódik, attól függően, hogy viselőjének melyik szerepét (Andy Vajna felesége – férjes asszony – férjzett nő – önálló, felnőtt nő) kívánják előtérbe helyezni.

Bár ahogy láttuk, a lánykori név megtartása a közéleti szerepet vállaló nők esetében gyakori volt, de általában a nők körében viszonylag ritkán jelent csak meg, pl. önállóságukat, szellemi függetlenségüket ezzel is hangsúlyozni kívánó színésznők, tudósok, tanárok, művészasszonyok, korábban pedig büntető ügyek vagy boszorkánysággal vádolt nők körében (ld. Kerényi Ferenc: A régi magyar színésznők névhasználatáról. *Magyar Nyelv* 93: 343–346. 1997, Fábri Anna: Közíró vagy szépíró? 1998, Hajdú Mihály: Művészasszonyok

névhasználata Szentendrén. *Névtani Értesítő* 22: 45–50. 2000, Fercsik Erzsébet: A tanári mesterséget űző nők asszonynevééről. In: Gréczi-Zsoldos Enikő – Kovács Mária (szerk.) Köszöntő kötet B. Gergely Piroska tiszteletére. A Miskolci Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 1. Miskolc. 2002a. 41– 5, Fercsik Erzsébet: A nők hivatalos megnevezése a XVII-XVIII. századi boszorkányperek okirataiban, vagyis *az ördöghi inczelkedesbül büös, bajos eördögös Asszoniok neveirül*). Valószínűleg ennek a többség körében jellemző, kétpólusú névadási lehetőségnek az ellensúlyozására alakultak ki és vannak informális használatban az olyan nem hivatalos, személyes interakciókban vagy éppen a konvenciók által kevésbé kötött, internethez kapcsolódó használat során megjelenő névformák, mint pl. a *Kissné Kati(ka)*, amelyek több teret engednek viselőjük önreprezentációjának árnyalására, személyisége fontosnak tartott részeinek kifejezésére (ld. Fercsik Erzsébet: Házassági név és identitás. A házasság nők önjelölő használatát egy internetes közösségi oldalon. In: Balázs Géza – Veszelszki Ágnes (szerk.), *Nyelv és kultúra – kulturális nyelvészet*. Magyar Szemiotikai Társaság. Budapest. 2012. 314–317).

Az asszonynévformák között néhány példával a férj családneve + nő keresztnéve-típus is megjelent már a XVII–XVIII. században is (B. Gergely Piroska 2003: 124, Fercsik Erzsébet: A nők hivatalos megnevezése a XVII-XVIII. századi boszorkányperek okirataiban, vagyis *az ördöghi inczelkedesbül büös, bajos eördögös Asszoniok neveirül*. 120), ez a kombináció tehát nem modern divatjelenség, és nem is a nyugati szokások „szolgai utánzása” (Kálmán Béla: *A nevek világa*. Debrecen. 1996. 73), bár kétségtelen, hogy mai divatjára a külföldi minták is hatással lehettek (azonban ugyanez az újabb kötőjeles névformákról még inkább elmondható, ld. Raátz Judit: A nők névviselési szokásai Magyarországon és az EU-ban. In: Barát Erzsébet – Sándor Klára (szerk.), *A nő helye a magyar nyelvhasználatban*. (Nyelv, ideológia, média konferencia 1. Szeged, 2005. szeptember 8–9). Szeged. Jatepress. 2007. 169–177). A népnyelvben ma és a régiségben is gyakran helyettesítette a hivatalos névformát (Ördög Ferenc: Az asszonyok megnevezése a népnyelvben. *Magyar Nyelvtudományi Közlemények* 140: 69–72. 1975), mégis igen sok támadás érte, egyesek szerint a prototipikus asszonynév és a házasságban is megőrzött születési név minden hátrányát egyesíti (J. Soltész Katalin: A tulajdonnév funkciója és jelentése. 69), Kálmán Béla pedig így írt róla: „Noha a törvény megengedi, ez a divat merőben ellenkezik a magyar nyelv szokásaival, haszna nincs, tehát fölösleges” (Kálmán Béla: *A nevek világa*. 74).

Használatát különösen helytelennek tartja a Nyelvművelő kézikönyv. Eszerint ez a forma más nyelvekben helyes, természetes, a magyarban azonban mindenképpen zavart, félreértést okozhat: egyrészt az asszony szempontjából, akinek férjzettsége nevéből nem derül ki,

másrészt pedig esetleg ugyanazt a nevet fogja anya és leánya is viselni, s esetükben aligha elképzelhető, hogy a férfiaknál használatos *iff.* és *id.* rövidítést használnák (NyKk. I. *asszony* címszavánál). Összességében magyartalan, idegen hatásra indult névhasználati divatnak tartja, melynek forrása „az ismert, híres, esetleg csupán jól csengő nevű férj nevével való kevéssé rokonszenves hivalkodás” (NyKk. I: 248). A nyolcvanas évek óta egyre gyakoribbá váló használata mögött azonban úgy vélem, nem elsősorban a férj nevének hangsúlyozása, kiemelése, hanem a nők megszólíthatóság iránti igénye áll, létjogosultságát pedig a nevet választók és viselők praktikus és kommunikációs igényei támasztják alá.

Aggasztónak tartották korábban egy olyan, korábbi előzmények nélkül való *Molnár Anna szül. Nagy*-névforma lehetséges térnyerését, mely egyszerre adott volna lehetőséget a születési név feltüntetésére és a házassági név viselésére is, ám úgy tűnik, ez a nehézkes névalak nem terjedt el. Főleg azért tűnt aggályosnak ennek a formának a terjedése, mert útjában állt „az egyetlen logikus és végleges megoldásnak, az asszonynevek eltörlésének” (J. Soltész Katalin: A tulajdonnév funkciója és jelentése. 69). Ezt a kérdést először Hexendorf Edit vetette fel (A nőket jelölő névformák használatának kérdéséhez. *Magyar Nyelvőr* 87: 422–35. 1963. 431), majd többen is támogatták (Kassai Ilona – Nagy Endre – Szende Tamás: Az asszonynév kérdései és egy javaslat. *Bokor Levelek* 8. 1972), bár ezt a lépést akkor még maguk is utópisztikusnak vélték.

A prototipikus asszonynevek genderszempontról a tradicionális családmódel nyelvli lenyomataként értékelhetők (Huszár Ágnes: *Bevezetés a gendernyelvészetbe. Miben különbözik és miben egyezik a férfiak és a nők nyelvhasználatá és kommunikációja?* 94), és használatuk a diplomáciában és jogi szövegekben is számtalan nehézséget okoz. J. Soltész említi *Nagy Józsefné* miniszter külföldi kitüntetésé kapcsán, hogy mikor a külföldi sajtóhíreket átvéve itthon is *Nagy Margit*-ként (keresztnevével) említették, Magyarországon alig tudták őt azonosítani (J. Soltész Katalin: A tulajdonnév funkciója és jelentése. 67), amikor pedig pár éve *Németh Lászlóné* nemzeti fejlesztési miniszter lett, a tolmácsok és fordítók igen nehezen találták meg nevének azt a fordítási lehetőségét, mely hűen adta volna vissza eredeti névalakját. A probléma forrása (e névfajta fordítási nehézségein túl) az lehetett, hogy ez az asszonynévtípus kizárólag a feleségszerep alapján azonosítja viselőjét, de ebben az interpretációban a nő identitása korlátozott, hiszen említésének valamennyi kontextusában feleségszerepben jelenik meg (Kegyessné Szekeres Erika: *Identitás és névhasználat.* 233). A nehézséget a hivatalos helyzetekben/szövegekben elvárt szakember-image és a feleségszerephez köthető házassági néven való említésből fakadó disszonancia okozta.

3. A preferenciavizsgálat és eredményei

A továbbiakban egy 2017 őszén végzett kérdőíves felmérés eredményeit mutatom be. Vizsgálatom legfőbb kérdése az volt, hogy a ma még hajadon, házasságkötés előtt álló nők majdani házasságkötésük után hogyan viselnék nevüket, a változtatásnak milyen motivációi vannak, és mennyiben játszik benne szerepet a lánykori nevük (és ezzel összefüggésben önazonosságuk) megtartásának igénye.

Összesen 101-en válaszoltak a kérdőívemre, a válaszolók nagy részének (69%) életkora 20–24 év között volt. Magyarországon 2013-ban a nők átlagos életkora házasságkötéskor a KSH Népeségtudományi Kutatóintézetének vizsgálata alapján³ 32,8 év, vagyis az általam megkérdezett nők még körülbelül 10 évre vannak a házassági névvel kapcsolatos végleges döntéstől.

Vizsgálatom előzményének számít Raátz Judit 2003 őszén végzett kérdőíves vizsgálata (Raátz Judit: A nők névviselési szokásai Magyarországon és az EU-ban). A felmérés még az új névviselési lehetőségek bevezetése előtt kereste a választ arra a kérdésre, vajon milyen igény hívta életre az új névalakokat, s 150 házasság előtt álló fiatal (férfi és nő) véleményét tudakolta a változásokról és a saját névpreferenciájukról. Ennek a vizsgálatnak az eredménye igazolta a szerző előfeltevését, mely szerint a leendő házasulók a bevált névformákat részesítik / részesítenék előnyben (elsősorban a *Kisné Nagy Mária* alakot), és az új lehetőségeket sok esetben elutasítják (Raátz Judit: A nők névviselési szokásai Magyarországon és az EU-ban. 169). A 10 évvel később általam végzett vizsgálat azonban már éppen ezeknek a korábban újnak, idegennek érzett névfajtáknak az előretörését mutatja.

a) A hólabda módszerrel végzett vizsgálat első kérdése az volt, hogy a hajadon a ma hivatalosan választható asszonynévformák közül melyiket választaná.

Az 1996–2003 közötti időszakra vonatkozó országos vizsgálat alapján tudjuk, hogy a 20. század utolsó éveiben kezdődött el a tipikus asszonynevek háttérbe szorulása és helyettük a nem tipikus névformák előtérbe kerülése. A tipikus kategórián belül a prototipikus alak vesztett többet a népszerűségéből, míg a kompromisszumos névforma kedveltsége fokozatosan nő. A tendencia azt mutatja, hogy ebben az időszakban a házasságot kötő nőknek csökkenő arányban ugyan, de még mindig döntően nagy része fontosnak tartja, hogy családi állapotának megváltozását névviselésével is jelezze, a vizsgált korszak végén ugyanis az

---

³ <http://demografia.hu/hu/tudastar/fogalomtar/65-atlagos-eletkor-a-hazassagkoteskor>

érintett nőknek csupán 4%-a nem módosította házasságkötésekor a lánykori nevét (Fercsik Erzsébet: A házassági névválasztás trendjei. 376). A 2004-től megjelenő két új kevésbé tipikus házasságinév-forma lassan, de folyamatosan terjed, ezzel párhuzamosan pedig a tipikus (és elsősorban pedig a prototipikus) névforma kedveltsége drasztikusan csökkenni látszik (Fercsik Erzsébet: A házassági névválasztás trendjei. 377).

Válaszadóim névpreferenciáját az alábbi táblázat mutatja:

tipikus	<i>Kis Józsefné</i> (prototipikus)	2%	31%
	<i>Kis Józsefné Nagy Mária</i>	1%	
	<i>Kisné Nagy Mária</i> (kompromisszumos)	28%	
nem tipikus	<i>Nagy Mária</i>	13%	26%
	<i>Kis Mária</i>	13%	
kevésbé tipikus	<i>Kis-Nagy Mária</i>	10%	43%
	<i>Nagy-Kis Mária</i>	33%	

Az országos adatokkal egybehangzóan az általam megkérdezetteknek is nagy része azt tervezi, hogy valahogy változtatni fog majd a nevén, ha férjhez megy – bár a jelenlegi országos 96%-os változtatási aránnyal szemben az általam megkérdezett leendő házasulóknak csak 87%-a tenné ezt. Figyelemreméltó azonban, hogy jelentős részük elsősorban olyan, a férj nevével kialakított mellérendelő családnevet venne fel (*Nagy-Kis Mária* vagy *Kis-Nagy Mária*, összesen 43%), amiből nem lehet egyértelműen házas voltokra következtetni. Hasonló eredményre jutott Edwin D. Lawson, aki 15 nyelv (köztük a magyar) személynévrendszerének sajátosságait (és elsősorban az azokat érintő változásokat) vizsgálta a névtípusok használati körének szempontjából (Personal naming systems. In: Hough, Carole (ed.), *The Oxford Handbook of Names and Naming*. Oxford University Press. Oxford. 2016. 169–198), s az asszonynevek kapcsán egyik fontos megfigyelése az lett, hogy a házassági nevek között a kötőjeles formák egyre gyakoribbak (Edwin D. Lawson: Personal naming systems. 195): úgy tűnik tehát, hogy a magyar nők névválasztási tendenciái szinkronban vannak a nemzetközileg is zajló folyamatokkal.

Adataim alapján a jelenlegi országos tendenciák továbbvitele feltételezhető a jövőben is: a prototipikus asszonynev kis kedveltségű lesz, valószínűleg kevesen választják majd a későbbi házasulandók közül is („Szeretném, ha ugyanaz lenne a nevünk, de nem szeretnék *-né* lenni”, „Azok a névformák, ahol a nő teljesen felveszi a férj nevét vagy *-né*-vel kapcsolja a nevéhez, nekem túlságosan birtoklónak tűnnek. Az utolsó 2 lehetőségéből választanék legszívesebben, attól függően, hogy melyik hangzik majd jobban”), sőt a mai hajadonok számára a hosszabb (mindkét házastárs teljes nevét tartalmazó) kompromisszumos névalak is alig tűnik valószínű

választásnak. Akik mégis ezt preferálnák, azok ebben a két család egyesítésének szimbólumát látják.

A két legvonzóbb (a kompromisszumos *Kisné Nagy Mária* és a kevésbé tipikus *Nagy-Kis Mária*) névforma gyakorisága arra utal, hogy a nők valamiképpen szeretnék megtartani teljes nevüket az asszonynévben, de míg előbbi esetében inkább a hagyományhoz kapcsolódáson és érzelmi okokon, addig a kötőjeles névforma esetén a házasságkötés (alternatív formában való) jelzésén van a hangsúly.

Kisné Nagy Mária: „A legtöbb ember tudatában ilyen formában van meg egy férfi és egy nő összetartozása, valamint a családban is ez a hagyomány”, „Ennek a névhasználatnak köszönhetően látható a családi állapot, de ugyanakkor a saját nevem is megmarad”, „Szerintem ez a hagyományos”, „A saját családnevem nem hagynám el soha, ezt megígértem az édesapámnak”, „Szeretném megtartani a saját vezetéknévem, mert a családban már nincs fiú utód, tehát nem viszi tovább a nevet”.

Nagy-Kis Mária: „Fontos számomra a saját nevem megtartása, azonban az is, hogy házasság után valami változás történjen”, „Számomra fontos a szülői kötelék megtartása, de emellett szeretném az új család megalakulását is szimbolizálni”, „Kifejezné a házasság kötelékét, mégis egyfajta függetlenséget is jelezne, valamint a családnév iránti tiszteletből is ezt a verziót választanám”.

Nagyon érdekelt, hogy a mellérendelő névtípusok közül miért vonzóbb annyival a nő családnevét előre helyező, hiszen minden harmadik lány azt tervezi, hogy így viseli majd a nevét, míg a fordított sorrend kevésbé vonzó (csak 10-en jelezték, hogy így vennék fel férjük nevét). Ez a (férj családnevét a nő teljes nevéhez illesztő) névforma nem teljesen előzmény nélküli a magyarban: pragmatikai szempontból (kialakulásának motivációját és körülményeit tekintve) a megnevező funkciójú családnevekkel rokonítható (N. Fodor János: *Személynevek rendszere a kései ómagyar korban*. 82).

Úgy tűnik, hogy akik saját családnevüket vennék a nevek közül előre, ezzel is hangsúlyoznák identitásuk őrzésének fontosságát: „A kötőjeles forma tetszik a legjobban, de megtartanám a saját vezetéknévem az első helyen. Számomra ez jobban kifejezi, hogy egy házasság mellett is megmarad egy feleség saját identitása”, „Leendő férjem nevét mindenképpen fel akarom venni. A kötőjeles forma tetszik a legjobban, viszont a saját nevemet íratnám előre, hiszen az a sajátom”, „A leendő férjem nevével kiterjesztem az identitástudatom, nem pedig lecserélem... Ezt szimbolizálja számomra a nevem fentebbi formára való megváltoztatása”, „Mert mindenképp szeretném megtartani a saját nevem, viszont szeretném a férjem nevét is hozzátenni, ha már összekötjük az életünket”.

A névsorrend az általam megkérdezettek közül némelyek számára a családon belüli dominanciaviszonyokat is tükrözi: „Szeretném, ha a nevemben első helyen szerepelne a férjem neve, ami jelzi, hogy hozzá tartozom, de emellett a saját vezetéknevem megőrzése is fontos számomra. Ez számomra az egyenrangúságot mutatja, ugyanakkor jelzi, hogy a férfi az úr a háznál, mert az ő neve van elől. És szerintem ez fontos.”

Mások számára ez a névforma modernnek („Azért választanám azt a lehetőséget, hogy a férjem családnevéhez kötőjellel kapcsoljam a saját nevemet, mert szerintem így hangzana a legjobban, és eléggé korszerű névformának számít”, „Szeretném a saját családnevemet megtartani, miközben a férjemét is felveszem, de nem a régies *-né* formában, hanem az egyenrangú partnerséget jelölő kötőjellel”) és gyakorinak is számít („Mert ez tetszik a legjobban! Meg mostanában mindenütt ezt látom!”).

Adatközlőim 13%-a nem tervezi, hogy majdani házasságkötése után megváltoztatja a nevét. A nevüket megtartók aránya a nyolcvanas évektől kezdve országosan is enyhén, de fokozatosan nő, ám a válaszolóimtól kapott arány valószínűleg mégis messze felülmúlja a 2004-es adat (4%) és a növekedés feltételezett üteme alapján (Fercsik Erzsébet: A házassági névválasztás trendjei. 376) a mai helyzetre feltehetőt. Úgy vélem ezért, hogy valószínűleg e névfajta terén várható a jövőben is a legerőteljesebb bővülés.

A nőket születési nevük megtartására változatos szempontok sarkallják: „Szeretnék önmaradni férjhezmenetel után is”, „Megtartanám a saját nevem, mivel a házasságtól még mind a ketten független individuumok maradunk, és számomra ez fontos. Azt elfogadhatónak tartom, hogy a férjem is felveszi a nevem, így jelezve hogy egy új, független család vagyunk (mind a ketten *Kovács-Nagy XY* lennénk). Azt tudom, hogy a *-né* toldást semmiképp nem használnám, mivel számomra az egy birtokos formát fejez ki, ahol a férfi birtokolja a nőt, ő rendelkezik vele”, „A többi névforma alárendeltséget sugall, amit én nem szeretnék egy kapcsolatban sem”, „Mert ez a nevem, hozzám tartozik. A férjem sem fogja felvenni az én nevemet, nem értem, nekem miért kellene felvennem az övét”.

Azt gondolhatnánk, hogy a válaszolók a férj családnevének felvételét (a családnév cseréjével) is hasonló érzelmi okokkal magyarázzák, ám adatközlőink ez esetben elsősorban praktikus, pragmatikus okokat soroltak fel: az így létrehozott név szerintük modern hangzású, rövid, egyszerű lesz.

b) Mikor arra kérdeztem rá, hogy manapság szerintük melyik névformát választják leggyakrabban, válaszadóim a *Nagy-Kis Mária* (52%) és a *Kisné Nagy Mária* (29%) asszonyneveket említették, ám még a tipikus és prototipikus nevek választásának is nagyobb esélyt adtak (*Kis Józsefné*: 4%, *Kis Józsefné Nagy Mária*: 4%), mint a lánykori név megtartásának.

Ezt igen kevesen gondolták gyakorinak, sőt jellemzően erősen alábecsülték, holott az 1980-as évektől kezdve, de főleg az ezredforduló óta folyamatosan növekszik a lánykori nevüket megtartó nők aránya (ld. Fercsik Erzsébet: A női nevek kutatása a magyar névtudományban (1958–2007). 164–165, Fercsik Erzsébet: Magyarországi asszonynevek a 21. század küszöbén – megőrizni vagy megváltoztatni. In: Barát Erzsébet – Sándor Klára (szerk.), A nő helye a magyar nyelvhasználatban. (Nyelv, ideológia, média konferencia 1. Szeged, 2005. szeptember 8–9). Szeged. Jatepress. 2007. 159–167. 165).

Úgy tűnik, hogy a mai elvárások és szokások (házasságkötés után a nőnek nevével is jeleznie kell férjezett voltát) és a nők tervei között jelentős a különbség: a hajdonok egy része (13%) ugyanis nem kíván majd semmilyen módon változtatni a lánykori nevén házasságkötése után sem, ám ma még a valóságosnál jóval szórványosabbnak gondolja ezt a jelenséget (1%). Ez alapján is úgy tűnik, a név házasságkötéskor való szinte általános megváltoztatását manapság nem annyira a nők identitásjelölő igénye, inkább a vélt vagy valós elváráshoz való idomulás vágya hívja elő. Bár az „új élet – új szerep – új név” hármasa a mai nők számára már nem tűnik szervesen összetartozónak, névviselésük általában mégsem egyéni döntésükön, inkább társadalmi és családi nyomáson alapul (Kegyessné Szekeres Erika: Identitás és névhasználat. 241).

c) Kíváncsi voltam arra is, a válaszolók saját családjukban jellemzően melyik asszonynévformával találkoztak: rákérdeztem ezért az édesanyjuk által viselt névre is, mely az egy generációval azelőtti névhasználati divatot vagy szokásokat tükrözi. Eredményeimet az alábbi táblázat mutatja.

		a lányok tervezett névválasztása	édesanyjuk neve
tipikus	<i>Kis Józsefné</i>	2%	42%
	<i>Kis Józsefné Nagy Mária</i>	1%	19%
	<i>Kisné Nagy Mária</i>	28%	24%
nem tipikus	<i>Nagy Mária</i>	13%	10%
	<i>Kis Mária</i>	13%	5%
kevésbé tipikus	<i>Kis-Nagy Mária</i>	10%	–
	<i>Nagy-Kis Mária</i>	33%	–

Az előző generációban úgy tűnik, még erősebb volt a külső vagy belső igény a névváltoztatásra a házasságkötés kapcsán: a válaszolók közül csak 10 jelezte azt, hogy édesanyja a születési nevét viseli, de ez a magas szám valószínűleg részben a felbomlott házasságok utáni (visszaállított) eredeti névállapotot tükrözi. Kiemelendő a tipikus asszonynevek igen magas aránya (85%), a kevésbé tipikus formák hiánya (hiszen ezek csak 2004 utáni házasságkötéskor voltak választhatók), s a nem tipikus *Kis Mária*-forma ritka használata (5%).

d) Az utolsó három kérdés azzal volt kapcsolatos, hogy van-e információjuk a férfiak lehetőségeiről a házasságinév-választással kapcsolatban. Raátz Judit korábbi vizsgálata is azt mutatta, hogy a nők a férfiak névváltoztatását nem igénylik, sőt elutasítják (2003-ban a női válaszadóknak még csaknem 90%-a mondta azt, hogy nem javasolná a névváltoztatást a férjének) (Raátz Judit: A nők névviselési szokásai Magyarországon és az EU-ban. 174). Bár a saját vizsgálatomban részt vevő hajadonok háromnegyede hallott már arról, hogy a férj is megváltoztathatja házasságkötéskor a nevét, de csak a lányok 45%-a nyilatkozott egyértelműen úgy, hogy nem szeretné, ha leendő férje is megváltoztatná ez alkalommal a nevét. Ez jelentős változásnak tekinthető, még akkor is, ha hozzájuk vesszük azokat is, akik rábíznák férjira a döntést (39%).

101 válaszadóm közül csak 4 írta azt, hogy fontos lenne neki, hogy férje is vegye fel az ő nevét, vagy alakítsanak ki mindkettejük nevéből új névalakot. Úgy tűnik, egyelőre csak kevés nő érez arra igényt, hogy férjével létrehozott új családját mindkettejük nevéből létrehozott (valóban közös) névvel jelezzék, ezt szimbolizálandó elegendőnek érzi saját neve megváltoztatását.

4. Összegzés

Névdívaltal, névhasználati preferenciákkal kapcsolatos változásokat és tendenciákat előre jelezni igen nehéz feladat, még akkor is, ha az aktuális szokások és szinkrón kutatások eredményei alapján egyértelműnek tűnik a változások iránya. Különösen sok szempont figyelembevételét igényli az asszonynévhasználati szokások változásainak előrejelzése, hiszen e névtípus kiválasztását számtalan (gyakran a kutatók számára sem feltárható) ok (életkor, iskolázottság, lakóhely, a leendő férj – egyelőre feltehetően – nem ismert neve, hangzása, egyéni ízlés stb.) befolyásolja majd. Azért vállalkoztam mégis erre a vizsgálatra, mert olyan irányokat, preferenciákat látok kirajzolódni a házassági nevek választását illetően, amit más típusú nevekéhez képest pontosabban megközelíthetőnek és leírhatónak tartok.

Vizsgálatom alapján úgy vélem, joggal feltételezhetjük asszonynévhasználat terén az országos adatok alapján jelenleg megfogalmazható tendenciák (Fercsik Erzsébet: *The Traditional and Modern Forms in the Naming of Hungarian Women.* 131–140; Fercsik Erzsébet: *A házassági névválasztás trendjei*) továbbvitelét. Ezek közül a legfontosabb, hogy a tipikus (és köztük főleg a prototipikus) asszonynévformák lassú ütemben, de folyamatos szorulnak vissza a kevésbé tipikus formák javára; a 2004-ben bevezetett névformák ismertsége és kedveltsége folyamatosan nő; továbbá egyre emelkedik azok száma, akik semmilyen

formában nem kívánják nevük által jelezni családi állapotukat, s adatközlőim preferenciái a tendencia további markáns bővülésére utalnak a jövőben is. A jelenlegi asszonynévformák változatossága viszont, úgy vélem, már lehetőséget ad a nőnek arra, hogy ne egyszerűen csak házas voltát jelezze általa, hanem (pl. a mellérendelő szerkezetű asszonynevek esetén a névsorrend megválasztásával) neve által tudatosan utaljon értékrendjének egyéb prioritásaira is.

Forrásként használt szótárak és kézikönyvek rövidítései

CzF. = CZUCZOR GERGELY – FOGARASI JÁNOS 1862–1874. *A Magyar Nyelv Szótára. I–VI.*

ÉKsz. = JUHÁSZ JÓZSEF – SZÓKE ISTVÁN – O. NAGY GÁBOR – KOVALOVSKY MIKLÓS 1972. *Magyar értelmező kéziszótár.* Akadémiai Kiadó.

ÉrtSz. = *A magyar nyelv értelmező szótára. I–VII.* 1959–1961. Akadémiai Kiadó.

ÉrtSz.+ = EÖRY VILMA (szerk.) 2007. *Értelmező szótár +. Értelmezések, példamondatok, szinonimák, ellentétek, szólások, közmondások, nyelvhasználati tanácsok és fogalomköri csoportok.* Tinta Könyvkiadó.

Nszt. = ITTÉS NÓRA (főszerk.) 2016. *A magyar nyelv nagyszótára I–VI.* MTA Nyelvtudományi Intézet.

NyKsz. = GRÉTSY LÁSZLÓ – KEMÉNY GÁBOR (szerk.) 2005. *Nyelvművelő Kéziszótár. 2.,* javított és bővített kiadás. Tinta Kiadó.

NyKk. = GRÉTSY LÁSZLÓ – KOVALOVSKY MIKLÓS (szerk.) 1985. *Nyelvművelő kézikönyv I–II.* Akadémiai Kiadó, Budapest.

ÚMTsz. = B. LŐRINCZY ÉVA 1979–1992. *Új magyar tájszótár. I–III.* Akadémiai Kiadó.

SzófSz. = BÁRCZI GÉZA 1994. *Magyar szófejtő szótár. 2. kiadás.* Trezor Kiadó.

TESz. = BENKŐ LORÁND 1967–1976. *A Magyar Nyelv Történeti Etimológiai Szótára. I–III.* Akadémiai Kiadó.

Wikiszótár. URL: <https://hu.wiktionary.org/wiki/Kezd%C5%91lap>